

SZELLEMI ALKOTÁSOK BÜNTETŐJOGI VÉDELME – II. RÉSZ

2. Büntetéskiszabás

Az Országos Kriminológiai Intézet (OKRI) kriminálstatisztikai elemzése és gyakorlati tapasztalataink szerint is a szellemitulajdon-jogokat sértő bűncselekmények elkövetőit a leggyakrabban pénzbüntetésre és felfüggesztett szabadságvesztés büntetésre ítélik, továbbá az intézkedések közül a próbára bocsátás fordul elő a legnagyobb számban. Megállapítható tehát, hogy ezen a területen is érvényesül az általános büntetéskiszabási gyakorlat.

A büntetés kiszabása során a bíróságnak számot kell adnia arról, hogy az elkövetéskor vagy az elbíráláskor hatályban lévő szabályokat alkalmazza-e, mert a Btk. 2. §-a alapelvként rögzíti, hogy a bűncselekményt az elkövetése idején hatályban levő törvény szerint kell elbírálni, azonban ha a cselekmény elbírálásakor hatályban levő új büntető törvény szerint a cselekmény már nem bűncselekmény, vagy enyhébben bírálendő el, akkor az új törvényt kell alkalmazni; egyébként az új büntető törvénynek nincs visszaható ereje.

Ennek értelmében a bűncselekmény elkövetése és elbírálása között bekövetkezett jogszabályváltozásokra figyelemmel mindig vizsgálendő, hogy melyiknek az alkalmazása teremt összességében kedvezőbb helyzetet az elkövetőre nézve. Általánosságban megállapítható, hogy a jogalkotó törekvései a szigorítás irányába hatnak a büntetéskiszabás terén (pl. közép-mértékű büntetéskiszabás), ugyanakkor előfordulhat, hogy a konkrét esetben összességében mégis az elbíráláskor hatályos törvény rendelkezései kedvezőbbek (pl. szabadságvesztés részbeni felfüggesztésének lehetősége).

2.1. A próbára bocsátás

A Btk. 72. § (1) bekezdése szerint a bíróság a vétség, valamint a háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntett miatt a büntetés kiszabását próbaidőre elhalaszthatja, ha alaposan feltehető, hogy a büntetés célja így is elérhető.

A próbára bocsátás intézkedéssel a bíróság megállapítja az elkövető felelősségét, de a büntetés kiszabását elhalasztja.²¹ A próbaidő tartama egy évtől három évig terjedhet.

A bírói gyakorlatban e feltételes elítélési forma alkalmazására az elkövető kedvező személyi körülményei és a társadalomra csekélyebb fokban veszélyes bűncselekmény elkövetése esetén kerül sor, de az enyhítő körülmények túlsúlya miatt a súlyosabb megítélésű ügyekben is lehetővé válhat a büntetés céljának elérése próbára bocsátás alkalmazásával.

²¹ Lefelsőbb Bíróság 55. számú büntető kollégiumi vélemény.

Megállapítható, hogy a korábbiakban tárgyalt valamennyi, szellemi tulajdont sértő bűncselekmény alapeseténél, sőt, a minősített esetek egy részénél is a jogalkalmazónak lehetősége van próbára bocsátás alkalmazására, amennyiben nem áll fenn az elkövetővel szemben valamely, a Btk. 72. § (4) bekezdése szerinti kizáró ok.

2.2. A pénzbüntetés

A Btk. 38. § (3) bekezdése szerint ha a bűncselekmény büntetési tételének felső határa háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb, akkor szabadságvesztés helyett közérdekű munka, pénzbüntetés, foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás vagy kiutasítás, illetve e büntetések közül több is kiszabható.

A Btk. 51. § (1) bekezdése szerint a pénzbüntetést úgy kell kiszabni, hogy – figyelemmel a cselekménnyel elért vagy elérni kívánt anyagi előnyre is – meg kell állapítani a pénzbüntetés napi tételeinek számát és – az elkövető vagyoni, jövedelmi, személyi viszonyaihoz és életviteléhez mérten – az egynapi tételnek megfelelő összeget.

Akit határozott tartamú szabadságvesztésre ítélnék, és megfelelő keresete (jövedelme) vagy vagyona van, ha a bűncselekményt haszonszerzés céljából követte el, pénzbüntetésre is kell ítélni.

A pénzbüntetés a szabadságvesztésnél lényegesen enyhébb szankció, amely nem szabadságelvonással, hanem anyagi hátrány okozásával kívánja elérni a büntető törvénykönyvben megfogalmazott büntetési célokat.

A bíróságnak a pénzbüntetés kiszabásánál a napi tételek számát a bűncselekmény tárgyi súlyához igazítva kell megállapítania, az elért vagy elérni kívánt anyagi előnyre és a büntetés-kiszabás általános elveire is figyelemmel.

Az egynapi tétel összegének meghatározásánál az elkövető személyi, vagyoni és jövedelmi viszonyainak vizsgálatán túl a gyakorlatban egyre inkább jelentőssé válik az életvitel alapján megállapítható tényleges anyagi helyzet.

A joggyakorlat már a Btk. ilyen irányú módosítását megelőzően is kialakította a valós anyagi helyzet vizsgálatának alapjait, amikor megállapította, hogy a pénzbüntetés egynapi összegének meghatározásánál az igazolt kereseten túl a terhelt tényleges vagyoni és személyi körülményeiből kell következtetést levonni.²²

A pénzbüntetés kiszabásának nem feltétele a megfelelő jövedelemmel és vagyonnal rendelkezés, sőt kifejezetten hátrányosabb helyzetbe hozná az ilyen előfeltétel a szerényebb körülmények között élő elkövetőket. Ugyanakkor mindenképpen kerülendő az OKRI empirikus vizsgálata²³ által feltárt olyan büntetés-kiszabási gyakorlat, amely a jövedelemmel

²² BH 1983.99.

²³ Dr. Kármán Gabriella, dr. Mészáros Ádám, dr. Nagy László Tibor, dr. Szabó Imre: A szellemi tulajdonjogokat sértő bűncselekmények vizsgálata. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2010, kézirat.

egyáltalán nem rendelkező vagy olyan terhelnél látja megfelelőnek a pénzbüntetést, akinek vagyoni viszonyairól nem rendelkezik adattal.

A Btk. jelenleg hatályos büntetési rendszerében²⁴ a pénzmellékbüntetés megszűnt, azonban szabályai a pénzbüntetésbe integrálódtak.

A pénzbüntetés már önállóan és – a kiutasításon kívül – más büntetés mellett is kiszabható. Ha az elkövető cselekményét haszonszerzésből követte el, és határozott időtartamú szabadságvesztésre ítéli a bíróság, akkor pénzbüntetést is ki kell szabni.

A pénzbüntetés egy napi tételének összegét a jogalkotó – indokolása szerint a megváltozott társadalmi és piaczgazdasági viszonyokra, valamint a jogrendszeren belüli arányosságra figyelemmel – jelentősen megemelte, míg a napi tételek számát (minimum harminc, maximum ötszáznegyven) változatlanul hagyta. Ezzel kívánta biztosítani, hogy a pénzbüntetés valódi alternatívája legyen a szabadságvesztés büntetésnek, illetve amelletts kiszabva valós súlyú anyagi joghátrányt is jelentsen a haszonszerzési céllal bűncselekményt elkövetőknek. A korábbi száz forint helyett az egy napi tétel legkisebb összege kettőezer-ötszáz forintra, míg a legnagyobb összeg húszezer forintról kétszáz ezer forintra emelkedett.

A pénzbüntetés gyakorlatában ez a módosítás szükségszerűen jelentős változásokat hoz majd, hisz az eddigi tendencia a szellemi tulajdont sértő bűncselekményeknél az volt, hogy a kiszabott legnagyobb összegű napi tétel a jelenlegi törvényi minimumot sem érte el.

Dogmatikailag nem a büntetéskiszabáshoz tartozik, azonban a vádlottra nézve jelentős – sokszor a ténylegesen kiszabott pénzbüntetést is meghaladó – hátrányt okoz a *bűnügyi költség* megfizetése. Mivel a vizsgált bűncselekmények ún. „szakértős ügyek”, a bűnügyi költség jelentős részét a szakértők díja teszi ki.

Felmerül a kérdés, van-e mód arra, hogy a terhelt a bűnügyi költség viselése alól részben vagy egészen mentesüljön?

- Fontos jelezni, hogy a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban: Be.) 74. § (3) bekezdése alapján a személyes költségmentesség csak a kirendelt védő díjára vonatkozik, az egyéb költségek viselése alól nem mentesít, így a szakértői díjra nem vonatkozik!
- A Be. 338. § (2) bekezdése szerint a vádlottat nem lehet kötelezni annak a bűnügyi költségnek a viselésére, amely – nem az ő mulasztása folytán – szükségtelenül merült fel. Amennyiben például a nyomozás kezdeti szakában a cselekményt tévesen minősítik, és erre tekintettel rendelnek ki szakértőt, majd később az átminősítés folytán újabb szakértő igénybevétele válik szükségessé, a fenti szakasz alkalmazható lehet az első szakvélemény díjával kapcsolatban.

²⁴ 2009. évi LXXX. törvény a Büntető Törvénykönyv módosításáról. Hatálybalépés: 2010. május 1. napja.

- A Be. 338. § (4) bekezdése alapján a bíróság a bűncselekmény súlyához képest aránytalanul nagy bűnügyi költség egy részének megfizetése alól a vádlottat mentesítheti. Fontos kiemelni, hogy a bíróság ekkor nem a személyi körülményeket (a vádlott anyagi helyzetét, az eltartottak számát) veszi figyelembe, hanem a bűncselekmény súlyát. Méltányossági alapon e szakasz nem használható.
- A kegyelmi eljárások körében a Be. 599. § (1) bekezdése kimondja, hogy az államot illető bűnügyi költség megfizetését az igazságügyért felelős miniszter különös méltánylást érdemlő okból egészben vagy részben elengedheti.

2.3. A szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztése

A Btk. 89. § (1) bekezdése alapján a két évet meg nem haladó szabadságvesztés végrehajtása próbaidőre felfüggeszthető, ha – különösen az elkövető személyi körülményeire figyelemmel – alaposan feltehető, hogy a büntetés célja annak végrehajtása nélkül is elérhető.

A szabadságvesztés felfüggesztése nem önálló büntetési nem, hanem a feltételes elítélés másik formája, amelynek alkalmazására a büntetés kiszabási elvek vizsgálata után van lehetőség. Ennek lényege az, hogy a bíróság ítéletében megállapítja a terhelt bűnösségét, és büntetést is kiszab, de annak végrehajtását felfüggeszti, előtérbe helyezve ezáltal az egyéni megelőzés szempontját, az elkövető személyiségét.²⁵

A büntetési rendszer átalakítása érintette e jogintézmény szabályait is, mely korábban a büntetés végrehajtásának felfüggesztése címet viselte, jelezve, hogy ezt megelőzően a pénzbüntetés végrehajtásának felfüggesztésére is volt módja a bíróságnak.

Jelenleg főszabály szerint a Btk. a két évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztés felfüggesztésére ad lehetőséget akkor, ha az elkövető személyi körülményei kedvezőek.

A Legfelsőbb Bíróság 55. számú büntető kollégiumi véleményében kifejtettek szerint akkor jár el helyesen a bíróság, ha a büntetés mértékét a végrehajtás felfüggesztése lehetőségének a figyelmen kívül hagyásával állapítja meg, és kerüli azt a gyakorlatot, amely ellensúlyozni igyekszik a végrehajtás felfüggesztését hosszabb tartamú szabadságvesztés kiszabásával.

A gyakorlatban megfelelő visszatartó erővel rendelkezik a felfüggesztett szabadságvesztés a kisebb tárgyi súlyú bűncselekmények esetén, ha az alanyi oldalon kedvező személyi tulajdonságokat, jelentős súlyú enyhítő körülményeket tár fel a bíróság. Nem kizárt a végrehajtás felfüggesztése a visszaeső, sőt a többszörös és különös visszaeső terheltknél sem, de ilyenkor a pártfogyó felügyelet elrendelése kötelező.

A Btk. 89. § (2) bekezdése szerint a próbaidő tartama egységesen egy évtől öt évig terjedhet, de a kiszabott szabadságvesztésnél rövidebb nem lehet.

²⁵ Dr. Belovics Ervin, dr. Békés Imre, dr. Busch Béla, dr. Molnár Gábor, dr. Sinku Pál, dr. Tóth Mihály (szerk.: dr. Békés Imre): Büntetőjog, Általános Rész, 2. kiadás. HVG-ORAC, 2003, p. 356.

Az átalakított büntetési rendszer része lett új jogintézményként a részben felfüggesztett szabadságvesztés, mellyel a jogalkotó a letöltendő büntetések számát kívánta csökkenteni, valamint az egyéniesítést szolgálni.

A Btk. 90. § (1) bekezdése szerint a két évet meghaladó, de öt évnél nem hosszabb tartamú szabadságvesztés kiszabása esetén a szabadságvesztés fele részének végrehajtása próbaidőre felfüggeszthető, ha – különösen az elkövető személyi körülményeire figyelemmel – alaposan feltehető, hogy a büntetés célja annak végrehajtása nélkül is elérhető.

A szabadságvesztés részbeni felfüggesztése esetén tulajdonképpen a büntetés fele részét kell az elítéltnak ténylegesen letöltenie, másik felét nem (amennyiben annak elrendelésére később sem kerül sor). Ebből következően a részbeni felfüggesztésre a bíróság a súlyosabb bűncselekmény elkövetése esetén is lehetőséget láthat.

Noha ez a megoldás a feltételes szabadságra bocsátással rokonságot mutat, a különbség az, hogy itt a bíróságnak az elkövetést megelőző személyi körülményeket szükséges vizsgálnia, nem pedig a büntetés végrehajtása során tanúsított magatartást.

2.4. A jogi személy büntetőjogi felelőssége, a jogi személlyel szemben alkalmazható intézkedések

A szellemi alkotások büntetőjogi védelme körében mindenképp szólni kell a jogi személy felelőségéről, hisz a hamis termékek forgalmazása sok esetben nemcsak természetes személyekhez, hanem gazdasági társaságokhoz is kötődik.

A hatályos büntetőjogi szabályozás értelmében a „societas delinquere non potest” elvnek megfelelően a bűncselekmény alanya továbbra is csak természetes személy lehet.

A szervezett bűnözés elleni hatékonyabb fellépés érdekében több nemzetközi egyezmény, valamint az Európai Unió több jogszabálya is megfogalmazta már a jogi személy büntetőjogi felelőségre vonhatósága iránti igényt. Ennek megfelelően hazánkban a jogalkotó a 2001. évi CIV. törvénnyel (továbbiakban: Jszb.) kodifikálta a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedések rendszerét.

A törvény indokolása szerint a magyar jog elveivel olyan megoldás van összhangban, amely a jogi személlyel szemben alkalmazandó szankciót sajátos büntetőjogi intézkedésként szabályozza egy külön jogszabályban.

A törvény kiindulópontja szerint – mivel a jelenlegi büntetőjogi rendszer az egyéni felelőség elvén alapul – a jogi személynek továbbra sincs önálló büntető anyagi jogi jogalanyisága, nem lehet a bűncselekmény tettese, erre tekintettel a felelősége is származékos, természetes személyekhez kapcsolódó.

A törvény a jogi személy fogalmának meghatározásánál elszakad annak általános polgári jogi értelmétől, amikor kimondja, hogy a polgári jogi jogalanyisággal rendelkező és elkülönült vagyonnal bíró társaságok is a törvény hatálya alá tartoznak, sőt az előtársaságokat is e

fogalom alá vonja. Ugyanakkor a jogszabály értelmében az állami és közhatalmat gyakorló intézményekkel szemben az intézkedések nem alkalmazhatóak.

A jogi személlyel szemben a büntetőjogi intézkedések az alábbi feltételek együttes teljesülése esetén alkalmazhatók:

- a) szándékos bűncselekmény elkövetése,
- b) amely a jogi személy javára vagyoni előny szerzését célozta vagy eredményezte, és
- c) a bűncselekményt a jogi személy tevékenységi körében
 - vezető tisztségviselője vagy képviselőre feljogosított tagja, alkalmazottja, illetőleg tisztségviselője, cégvezetője, valamint felügyelőbizottságának tagja, illetve ezek megbízottja követte el,
 - tagja vagy alkalmazottja követte el, és azt a vezető tisztségviselő, a cégvezető, illetve a felügyelőbizottság irányítási vagy ellenőrzési kötelezettségének teljesítése megakadályozhatta volna.

Büntetőjogi intézkedések alkalmazhatók továbbá abban az esetben is, ha az elkövetés a jogi személy javára előny szerzését eredményezte, és a jogi személy vezető tisztségviselője vagy képviselőre feljogosított tagja, alkalmazottja, illetőleg tisztségviselője, cégvezetője, valamint felügyelőbizottságának tagja a bűncselekmény elkövetéséről tudott.

A jogi személlyel szemben a fenti feltételek teljesülése esetén

- pénzbírság (minimum ötszázezer forint, maximum az elért, illetve elérni kívánt vagyoni előny értékének háromszorosa) kiszabására,
- a jogi személy tevékenységének korlátozására (egy évtől három évig terjedően, valamennyi vagy egyes tevékenységeket érintően),
- legsúlyosabb szankcióként nagy tárgyi súlyú bűncselekmény esetén pedig a jogi személy megszüntetésére is lehetőség van.

E jogintézmény, bár több mint tíz éve kodifikálta a jogalkotó, mindeddig talán az egyéni felelősség évezredes hagyománya miatt nem honosodott meg a jogalkalmazásban. A Jszb. 12. § (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy amennyiben a nyomozás során adat merül fel arra, hogy a büntetőeljárás során jogi személlyel szemben intézkedés alkalmazásának lehet helye, a nyomozó hatóság erről haladéktalanul tájékoztatja az ügyészt, majd az ügyész rendelkezik arról, hogy a nyomozás kiterjedjen-e az eljárás alapjául szolgáló bűncselekmény és a jogi személy kapcsolatának felderítésére, továbbá biztosítási intézkedés és zár alá vétel elrendelésére is lehetőség van.

Az anonimizált bírósági határozatok adatbázisában két olyan jogeset lelhető fel, amelyben a jogi személlyel szemben alkalmazható intézkedés lehetősége felmerült, ebből az egyik esetben alkalmazott a bíróság a törvényi minimum szerinti ötszázezer forintos pénzbírságot.²⁶

²⁶ <http://www.birosag.hu/engine.aspx?page=anonim>; a határozatok azonosítója: 16/1-H-BJ-2008-7. és 3/1-H-BJ-2008-4.

Úgy véljük, hogy a jelenleginél jóval szélesebb körben szükséges lenne már a nyomozás során feltárni a kapcsolatot a gyanúsítottak és a hozzájuk kapcsolódó jogi személyek között annak érdekében, hogy egyáltalán vizsgálható legyen a jogi személyekkel szembeni szankció alkalmazásának lehetősége.

3. Eljárási kérdések

Ebben a fejezetben olyan eljárásjogi kérdésekkel kívánunk foglalkozni, amelyek gyakorlati tapasztalataink alapján kiemelt figyelmet érdemelnek. A szakvélemény, a sértetti jogok, a közvetítői eljárás és a hamis áruk sorsának főbb kérdéseivel foglalkozunk.

3.1. Szakértő

A Be. 99. § (1) bekezdése alapján ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, szakértőt kell alkalmazni.

A vizsgált bűncselekmények jellemzően „szakértős ügyek”. Az OKRI által készített felmérés szerint 200 ügyből 180 esetben rendeltek ki szakértőt, sőt, a jogerős bírósági határozatok szinte egységesen a szakértői véleményre és a terhelt vallomására alapozták döntéseiket.

A szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése nagyrészt digitális környezetben valósul meg, így az informatikus szakértő kirendelése „törvényszerű” ezekben az esetekben, ahogyan áru hamis megjelölése és iparjogvédelmi jogok megsértése esetén is jellemző, hogy igazságügyi vagyonszakértőt, illetve iparjogvédelmi szakértőt rendelnek ki az eljáró hatóságok.

Vajon valóban feltétlenül szükséges minden ügyben a szakértő részvétele?

Véleményünk szerint a szakértők meghatározó szerepe ezekben az ügyekben aggályos. Egyrészt sok esetben azt lehet tapasztalni, hogy a szakértő jogkérdésekben is állást foglal, más esetekben pedig olyan kérdés megválaszolására kéri fel, amely nem minősül feltétlenül szakkérdésnek.

3.1.1. A szakkérdési jelleg hiánya

Elsősorban a digitális úton elkövetett szerzői jogi jogsértések megítélésével kapcsolatban láthatjuk, hogy olyan kérdéseket is a szakértői kompetenciába utalnak, melyek nem feltétlenül szakkérdések. Így az IP-cím meghatározása nem igényel különösebb szakértelmet, mégis szakértői vizsgálat tárgyát képezi.

Iparjogvédelmi jogok megsértésével kapcsolatban talákoztunk olyan kérdéssel, hogy állapítsa meg a szakértő, hogy az adott lajstromszámú közösségi formatervezésiminta-oltalom fennáll-e és kiterjed-e Magyarország területére. Ez a kérdés szakértő igénybevétele nélkül a 6/2002/EK tanácsi rendeletből és a lajstromkivonatból aggálytalanul megállapítható lenne.

Nem szerencsés tehát olyan kérdéseket is szakértői kompetenciába utalni, amelyek nem igényelnek különös szakértelmet.

3.1.2. Jogkérdésben való állásfoglalás

Ennél is aggályosabb az, amikor a szakértő jogkérdésben is állást foglal. Ilyenkor felmerülhet az egész szakvélemény kirekesztésének a lehetősége is.

Szakértőhöz intézett tipikus jogkérdéssel áru hamis megjelölésének büntette körében találkoztunk, melyben a kirendelő hatóság felkérte a szakértőt, állapítsa meg, hogy a két formai kialakítás összetéveszthető-e. Az összetéveszthetőség megítélése – ahogy már fent is jeleztük – nem szakkérdés: a jogalkalmazónak kell megítélnie, hogy az átlagos fogyasztó szemével nézve a megjelölések összetéveszthetőségének a veszélye fennáll-e.

Kérdés, hogy az effajta túlterjeszkedésnek mi a jogkövetkezménye?

Egységesnek mondható a joggyakorlat a tekintetben, hogy jogkérdésben a szakértő nem foglalhat állást. A bírói gyakorlat azonban megosztott a jogkövetkezmények tekintetében. „Az egyik álláspont szerint a jogkérdésben is állást foglaló szakvélemény nem felel meg a Be.-ben előírt feltételeknek, ezért szakvéleményként nem vehető figyelembe, és mivel legtöbbször a büntetőeljárás fő kérdéseiben formál véleményt, elfogultság miatt ténymegállapításra szorító okirati bizonyítékként sem alkalmazható, azaz ki kell zárni a bizonyítékok közül. A másik álláspont szerint a szakvélemény jogkérdésekre vonatkozó részét figyelmen kívül kell hagyni, egyebekben bizonyítékként felhasználható.”²⁷

Véleményünk szerint a helyes gyakorlat az lenne, ha a túlterjeszkedésre tekintettel nem zárnánk ki a szakértői vélemény egészét a bizonyítékok köréből. Mindenekelőtt felhívjuk a figyelmet arra, hogy sok esetben maga a kirendelő hatóság tesz fel olyan kérdést, melynek megválaszolása során a szakértő jogkérdésben is kénytelen állást foglalni. Igaz, hogy a szakértő köteles lenne felhívni a hatóság figyelmét arra, hogy a feltett kérdés megválaszolására nem terjed ki a kompetenciája [Be. 104. § (2) a) pontja], mégis úgy véljük, hogy a jogkérdés megválaszolása önmagában nem teszi a szakvélemény egészét elfogulttá.

Ezt az értelmezést támasztja alá egy – a tárgyalat bűncselekményekhez nem kapcsolódó – jogeset, melyben a Szegedi Ítéltábla a következőket mondta ki:

*„Osztotta a fellebbviteli főügyészség ezen szakvélemény 5. oldal 4., 5. és 6. bekezdésében írt részeinek a bizonyítékok köréből történő kirekesztésére vonatkozó indítványát, mivel jól érzékelhetően ezeken a helyeken a szakértő, túllépve feladatkörén, az általa észlelteket mint bizonyítékokat értékeli, ami a bíróság feladata.”*²⁸ A szakvélemény egyéb megállapításait azonban szakvéleményként vette figyelembe.

²⁷ Dr. Szathmáry Zoltán: A szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése nyomozásának jogalkalmazási anomáliái. Magyar Jog, 2010. 3. sz., p. 154.

²⁸ Bf.I.365/2005/14.

Tapasztalatunk szerint azonban a legnagyobb veszélyt az jelenti, hogy a szakértői túlterjeszkedés az eljáró hatóságoknak fel sem tűnik. Így például egy iparjogvédelmi jogok megsértésének vétsége miatt folyó eljárásban a nyomozás során kirendelt szakértő egyértelműen állást foglalt abban, hogy a lefoglalt termékek „hamisak”, mivel azok a formatervezésimintaoltalom oltalmi körébe esnek (eddig a szakértői kompetencia fennáll), és mert ő a nyomozati iratokban nem talált adatot arra vonatkozóan, hogy a terheltek a termékek gyártására, forgalmazására engedélyt kaptak volna a jogosulttól (túlterjeszkedés). A szakértői vélemény tehát egyértelműen állást foglalt a bűnösség kérdésében, ám ezen megállapítások kirekesztése fel sem merült az eljárás során. Szükségtelen is mondani, hogy a szakvélemény túlterjeszkedő megállapításai a Be.-vel és az Alkotmánnyal is ellentétbe kerülnek, hiszen bűncselekmény elkövetése miatt bárkinek a felelősségét megállapítani, és emiatt vele szemben büntetést kiszabni egyedül a bíróság jogosult.

Nem pusztán a bűnösség körében aggályos a szakértői vélemények dominanciája. Előfordulhat ugyanis, hogy a lefoglalt termékekről megállapítják, hogy azok jogsértőek, azonban a bűncselekmény elkövetése a tényállási elemek egyéb hiányosságai miatt nem állapítható meg. Így például a szerzői jogi jogsértés megvalósul, azonban a haszonszerzési célzat vagy a vagyoni hátrány okozása nem merül fel, vagy nem bizonyítható, így bűncselekmény nem valósul meg. Ez a hiányosság szerencsés esetben már a vádemelést megelőzően kiderül, így az ügyészség a nyomozást vádemelés nélkül megszünteti. A lefoglalt termékek sorsáról azonban ilyenkor is rendelkeznie kell. A későbbiekben látni fogjuk, hogy a termékeket ekkor meg kell semmisíteni. Ez a gyakorlatban azt eredményezi, hogy egy – sok esetben túlterjeszkedő – szakvélemény alapján semmisítik meg a termékeket. Ez nyilván kedvez a jogosultnak (sértettnek), hiszen adott esetben egy polgári perben több fórumrendszeren keresztül, bíróságok előtt kellett volna igazolnia, hogy a termékek sértik szerzői vagy iparjogvédelmi jogait. Így azonban egy szakértői vélemény birtokában megsemmisítik a termékeket, ami az egyik legfontosabb célja a polgári peres eljárásnak is.

3.1.3. *Speciális szakértő(i) testületek*

Szakértő tehát jogkérdésben nem foglalhat állást. Azonban nem várható el minden egyes eljáró szervtől (így a nyomozást végző vámtiszttól, a nyomozást felügyelő ügyésztől vagy például tárgyalás mellőzésével történő bírósági eljárás során a bírósági titkártól), hogy szerzői jogi vagy iparjogvédelmi szakjogász legyen.²⁹

²⁹ Persze felvetődik a kérdés, hogy akkor hogyan várható el az elkövetőtől, hogy rendelkezzen ezekkel az ismeretekkel, amikor sokszor az eljáró hatóságok gyakorlata sem egységes ezen a jogterületen. Ennek az ellentmondásnak a feloldása azonban a jelen tanulmánynak nem célja. Ugyanezen aggályok felhozhatók valamennyi kerettényállásos deliktummal kapcsolatban, pl. a 177/A. § szerinti visszaélés személyes adattal bűncselekmény is gyakorlatilag pónalizálja az adatvédelmi törvényt, melynek értelmezése a gyakorló jogászok számára is sok esetben kihívást jelent.

Ezért tartjuk fontosnak az oktatást, így üdvözljük a Magyar Bíróképző Akadémia által szervezett „Szerzői jog és jogsértések a XXI. században, információs társadalom, informatikai és jogi kihívások az igazságszolgáltatásban” c. fakultatív képzést, és a nyomozóhatóságok továbbképzéseit is. Külön megemlítendő a Nemzeti Adó- és Vámhivatal Szellemi Tulajdonjog-védelmi Osztályának működése, hiszen ezen szerv feladatai közé tartozik az oktatások szervezése, az SZTNH-val és a jogtulajdonosokkal való kapcsolattartás. Ezen képzések – és az ügyeknek a szakképzett kollégákra történő kiszignálása – megoldást jelenthetnek a rutinügyek szakszerű intézésére, azonban számolni kell azzal, hogy a bonyolultabb, összetettebb jogkérdések megválaszolása további segítséget igényelhet.

Speciális feladatot lát el a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala mellett működő két testület: a Szerzői Jogi Szakértő Testület és az Iparjogvédelmi Szakértői Testület.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szerzői jogi, míg az Iparjogvédelmi Szakértői Testület iparjogvédelmi jogvitás ügyekben felmerülő szakkérdésekben jár el a bíróságok és más hatóságok megkeresésére. A testületek szakvéleményeire jellemző, hogy a vizsgált ügy szakkérdéseire és jogkérdéseire egyaránt kiterjedhetnek.

Tehát az eljáró hatóságok jogkérdésekben megkereshetik a szakértői testületeket, azonban a konkrét műszaki és egyéb szakkérdések tekintetében igazságügyi szakértőt kell kirendelniük.

Összefoglalva tehát úgy véljük, hogy a jogterület specialitásából eredő anomáliákat a következők szerint lehetne orvosolni:

- oktatások, továbbképzések szervezése;
- az ügyeknek a speciális szaktudással rendelkező kollégákra történő kiszignálása;
- a szakkérdések és a jogkérdések közötti határok egyértelmű kimondása, akár az igazságügyi szakértői kamarák bevonásával. A kamarák módszertani levelekben foglalkozhatnának a kérdéssel, így az eljáró szakértők is jelezhetnék a kirendelő hatóságok felé, hogy a kérdés megválaszolása nem szakkérdés;
- a speciális szakértői testületek megkeresése akkor, ha bonyolult jogkérdés merül fel.

3.2. A sértett jogai

A jogosultak szerepe a büntetőeljárásban marginális. Sajnos rendszeresen tapasztaljuk – elsősorban a nyomozás során – hogy a sértett alapvető jogai is csorbát szenvednek. Negatív tapasztalataink miatt fontosnak tartjuk bemutatni, hogy a Be. alapján milyen jogok illetik meg a sértetteket. Az iratmegismerési, indítványtételi jogokon kívül a polgári jogi igény intézményével foglalkozunk e fejezetben.

3.2.1. Általános sértetti jogok

A Be. a sértett jogait egyrészt az V. Fejezetben, a büntetőeljárásban részt vevő személyek között általános jelleggel, másrészt az egyes speciális rendelkezéseknél elszórtan határozza meg.

Az általános szabályok (Be. 51. §) szerint a sértettet megilleti az a jog, hogy az eljárási cselekményeknél jelen lehessen, az őt érintő iratokba betekintszen, indítványokat, észrevételeket tegyen, jogairól, kötelezettségeiről felvilágosítást kapjon és meghatározott esetekben jogorvoslattal éljen.

Az eljárási cselekményeknél a sértett – ha a törvény másként nem rendelkezik – jelen lehet. A Be. 185. §-a határozza meg, hogy a sértett mely nyomozási cselekményeknél lehet jelen. Ezek: a szakértő meghallgatása, a szemle, a bizonyítási kísérlet és a felismerésre bemutatás. Ebből adódóan a házkutatás során – amely nem bizonyítási eljárás, hanem kényszerintézkedés – nem lehet jelen a sértett. Vannak azonban olyan termékek, amelyekről gyakran csak a sértettek tudják megállapítani, hogy jogsértők-e. Egy farmer szabása, varrása, gombjainak elhelyezése gyakran olyan különleges üzenetet hordoz, amelyet csak a sértett ismer, és amelynek alapján be tudja azonosítani, hogy a termék eredeti-e vagy jogsértő. Célszerű lenne, ha a sértett a házkutatáson is jelen lehetne, így az eljárást a jogsértő termékek azonosításával segíthetné.

Indítványokat, észrevételeket a sértett az eljárás bármely szakában tehet. Az indítványokat a nyomozó hatóság megvizsgálja, és azokról érdemben határoz. Gyakori sértetti indítvány a szakértő vagy más szakértő kirendelésére vonatkozó indítvány. Amennyiben ezen indítványt a nyomozó hatóság elutasítja, a határozattal szemben a Be. 195. § (1) bekezdése szerint nyolc napon belül panasszal lehet élni. Az ügyész határozata elleni panaszt a felettes ügyész, a nyomozó hatóság határozata elleni panaszt az ügyész bírálja el. Főszabály szerint a panasz elutasítása esetén további jogorvoslatnak nincs helye.

A büntetőeljárási *jogokról* a sértett az ügyésztől és a nyomozó hatóságtól *felvilágosítást* kaphat. Rendszerint arról szokták tájékoztatni a sértettet, hogy a szemlén részt vehet, polgári jogi igényt terjeszthet elő, vagy a nyomozás lezárultával iratismertetésen vehet részt. Tapasztalatunk szerint azonban nem egységes a sértetti jogokra történő figyelmeztetés gyakorlata.

Az *iratbetekintési jog* az egyik leglényegesebb és egyben a legsérülékenyebb joga a sértettnek. Egy konkrét ügyben a sértett iratbetekintési kérelmét a nyomozó hatóság a Be. 70/B. §-a és 193. §-a alapján utasította el, kifejtve, hogy a sértett a nyomozás lezárultát követően az iratismertetés során ismerheti meg a nyomozás anyagát. Más esetben a „nyomozás érdekeire” hivatkozva utasítják el az iratbetekintési kérelmet.

Mindezekre tekintettel tehát fontos tisztában lennünk azzal, hogy nyomozati szakban melyek a sértett jogai.

A Be.-nek a nyomozó hatóság által gyakran hivatkozott 70/B. §-a nem az iratbetekintési jogról, hanem a másolatkérési jogról rendelkezik. Tehát amennyiben az egyszerű iratbetekintési kérelmet e szakasz alapján utasítja el a hatóság, akkor döntése mindenképpen megalapozatlan, hiszen a betekintési jog és a másolatkérés joga két külön jogosultság.

70/B. § (1) Az eljárás során keletkezett iratról – ideértve a bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság által beszerzett, illetve a büntetőeljárásban részt vevő személyek által benyújtott, valamint csatolt iratot is – az a bíróság, ügyész, illetve nyomozó hatóság, amely előtt az eljárás folyamatban van, a büntetőeljárásban részt vevő személyek kérelmére a (2)–(7) bekezdés szerint legkésőbb a kérelem előterjesztésétől számított nyolc napon belül másolatot ad ki.

(2) A nyomozás befejezéséig a gyanúsított, a védő, a fiatalkorú törvényes képviselője, a sértett és képviselője másolatot kaphat a szakvéleményről, valamint az olyan nyomozási cselekményről készült iratról, amelyeknél jelenlétüket e törvény lehetővé teszi; az egyéb iratról pedig akkor, ha ez a nyomozás érdekeit nem sérti. A sértett a nyomozás során keletkezett más iratokról a tanúkénti kihallgatását követően kaphat másolatot.

A másolatkérésrel kapcsolatban a fenti szakasz véleményünk szerint az alábbiak szerint értelmezendő.

A Be. 70/B. §-a az iratok két fajtáját különbözteti meg. Az első csoportba tartoznak azok az iratok, amelyekről a törvény erejénél fogva, automatikusan másolat adható a sértettnek. Ezek az iratok a szakvélemény és az olyan nyomozási cselekményről készült iratok, amelyeknél a sértett jelenlétét a Be. lehetővé teszi.

A második körbe tartoznak az egyéb iratok, melyekről szintén adható másolat, kivéve ha a másolat kiadása a nyomozás érdekeit sérti. Ezen iratokról a sértett általában a tanúkénti kihallgatását követően kaphat másolatot, aminek célja a befolyásmentes vallomástétel biztosítása. A vizsgált ügyekben azonban a sértettek tanúkénti kihallgatására általában nem kerül sor, így ezen korlátozás értelmét veszti.

A nyomozás során tehát a nyomozó hatóság a nyomozás érdekeire figyelemmel korlátozhatja a sértett iratmásolat-kérési jogait.

A nyomozás lezárultával azonban – a 193. § rendelkezése alapján – a nyomozás érdekei már nincsenek veszélyben, így a sértett jogai is kiszélesednek, valamennyi irat megismerhetővé válik.

A Be.-hez fűzött kommentár a nyomozó hatóságok gyakorlatát élesen bírálja:

„A 193. § (6) bekezdés kapcsán indokolt kitérni a jogalkalmazói gyakorlatban nem ritkán tapasztalható, a sértett iratmegtekintési jogával és ebből következően iratmásolathoz jutásával kapcsolatos anomáliára.

Ez abban jelentkezik, hogy a sértett vagy jogi képviselője iratmegtekintésére és másolatra irányuló kérelmét az ügyész, illetve a nyomozó hatóság olykor előbb azzal utasítja el, hogy a kérelem teljesítése csak a nyomozás elvégzése után lehetséges, majd ennek bekövetkezése után e jogokat a sértettet érintő iratokra korlátozza.

A törvény megalkotásának egyik sarokköve volt az, hogy a sértett nem lehet 'a saját ügyének pusztá szemlélője', ezért a 'büntetőeljárás során szélesíteni kell a sértett igényérvénye-

sítési lehetőségeit s jogosítványait. A büntetőeljárásban történő hatékony sértetti részvétel, illetve az eljárási jogok hatékony biztosításának egyik eszköze az iratmegtekintési jog. Enélkül a sértett nem tehet a bizonyítási eljárást előrevívő, megalapozott indítványokat, észrevételeket, másrészt a bűncselekmény következtében elszenvedett jog- vagy érdeksérelmének orvoslását sem képes eredménnyel kezdeményezni.

Ennek elkerülésére irányuló határozott törvényalkotói igény fejeződik ki az 51. § (2) a) pontjában, a 70/B. § (2) bekezdésében, valamint az (5) b) pontjában írt rendelkezésekben, amelyek általában – s így az eljárás nyomozási szakában is – biztosítják a sértett számára a jogot az iratmegtekintéshez és az iratmásolathoz. A nyomozás befejezését követően – hiszen a nyomozás érdekét többé nem lehet veszélyeztetni – kiszélesednek a sértett eljárási jogai.”³⁰

3.2.2. Polgári jogi igény

Bár a büntetőeljárás elsődleges kérdése a büntetőjogi felelősség eldöntése, bizonyos esetekben indokolt a polgári jogi igényt ún. adhéziós eljárásban, a büntetőeljárás keretében elbírálni.

A Be. 54. §-a alapján polgári jogi igényt előterjesztő sértett a magánfél. A magánfél a terhelttel szemben azt a polgári jogi igényt érvényesítheti, amely a vád tárgyává tett cselekmény következtében keletkezett.

A Be. 335. § (1) bekezdése alapján a polgári jogi igényt a bíróság az ítéletben lehetőleg érdemben bírálja el; annak helyt ad, vagy azt elutasítja. Ha ez jelentékenyen késleltetné az eljárás befejezését, valamint a vádlott felmentése esetén, vagy ha az indítványnak a büntetőeljárásban való érdemi elbírálását más körülmény kizárja, a bíróság a polgári jogi igény érvényesítését egyéb törvényes útra utasítja.

Amennyiben azonban a bíróság ítéletében megállapítja a bűncselekménnyel okozott kár, vagyoni hátrány értékét, ezen összeg mértékéig az előterjesztett polgári jogi igényt érdemben el kell bírálnia. A polgári jogi igény kötelező elbírását a Be. 2009. évi novelláris módosítása írta elő.

A szellemi tulajdon-jogokat sértő bűncselekmények közül a bitorlás, az iparjogvédelmi jogok megsértése és a szerzői vagy a szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése esetén a vagyoni hátrány a bűncselekmény tényállási eleme, így ezekben az ügyekben ennek mértékét hivatalból meg kell állapítani. Az ezen összeg mértékéig előterjesztett polgári jogi igényt a büntetőbíróságnak érdemben el kell bírálnia, mely döntés „res judicatát” képez. Természetesen ez nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy a sértett az ezt meghaladó kárát, illetve egyéb polgári jogi igényét polgári bíróság előtt érvényesítse.

A polgári jogi igény elbírálása során a büntetőbíróság a polgári eljárás szabályait alkalmazza, feltéve, hogy azok a büntetőeljárás jellegével nem ellentétesek. A polgári eljáráshoz

³⁰ Berkes György (szerk.): Büntetőeljárás jog. Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC, Budapest, 2011, p. 560/99.

képest lényeges különbség, hogy a terhelt a magánféllel szemben követelést nem érvényesíthet, beszámítási kifogással nem élhet. A terhelt és a magánfél között létrejött egyezséget a bíróság nem hagyhatja jóvá. Az elsőfokú eljárásban bejelentett polgári jogi igényt a másodfokú eljárásban kiterjeszteni, illetve összegét felemelni nem lehet.

Lényeges, hogy a polgári jogi igény érvényesítésének egyéb törvényes útra utasítása ellen nincs helye fellebbezésnek. Ettől függetlenül az ügy – egyéb jogorvoslati kérelem miatt – a másodfokú bíróság elé kerülhet. Ekkor a másodfokú bíróság jogosult az egész eljárást, így a polgári jogi igényt is felülbírálni. „A másodfokú bíróság az 1998. évi XIX. törvény 348. §-ának (1) bekezdése alapján hivatalból dönt a polgári jogi igényre vonatkozó ítéleti rendelkezésről mint járulékos kérdésről. E jogkörében pótolja az elsőfokú bíróság 1998. évi XIX. törvény 335. § (2) bekezdésének megsértését megvalósító mulasztását, és az előterjesztett polgári jogi igényt elbírálja, ha arról az elsőfokú bíróság nem rendelkezett. Ugyanígy jár el akkor is, ha az elsőfokú bíróság az 1998. évi XIX. törvény 335. § (2) bekezdésében előírtak ellenére – a történeti tényállásban megállapított összeg erejéig – az előterjesztett és kétséget kizáróan tisztázott mértékű polgári jogi igény érvényesítését egyéb törvényes útra utasította.” (81/2010. BK-vélemény)

A polgári jogi igény előterjesztése illetékköteles, azonban az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény (továbbiakban: ITV) 62. § (1) bekezdésének c) pontja alapján illetékfeljegyzési jog illeti meg a magánfelet. A bíróság ügydöntő határozatában dönt a le nem rótt illeték viseléséről:

- amennyiben az előterjesztett polgári jogi igénynek helyt ad a bíróság, úgy a vádlottat kötelezi a le nem rótt illeték megfizetésére;
- amennyiben egyéb törvényes útra utasítja a bíróság a polgár jogi igényt (így például ha a vádlottat felmentik), úgy azzal érdemben nem foglalkozott, így az igény előterjesztése illetékmentes volt [Itv. 52. § (1) a) pontja szerinti analógia];
- amennyiben a vádlott bűnösségre is kiterjedő részletes beismerő vallomást tett, úgy a BH1990. 250 szerint az Itv. 58. § (1) bekezdésének c) pontja alapján az illeték mérséklésének van helye (10%);
- amennyiben a polgári jogi igényt a bíróság elutasítja, úgy kérdéses, hogy a magánfelet kell-e kötelezni a le nem rótt illeték megfizetésére. Számos jogesetet megvizsgáltunk, és azt tapasztaltuk, hogy a joggyakorlat nem egységes ebben a kérdésben. Magunk úgy véljük, hogy elutasítás esetén a bíróság érdemben bírálta el a polgári jogi igényt, így a le nem rótt illeték viselésére a magánfél kötelezhető.

A polgári jogi igény érdemi elutasítására ritkán kerül sor, és a Be. alapján a vádlott felmentése sem jelent elutasítást, csupán az igény egyéb törvényes útra terelését. Erre tekintettel érdemes megfontolni a nyomozás során megállapított vagyoni hátrány mértékéig a polgári jogi igény előterjesztését. A bűncselekmény terheltje ugyanis magánszemély (rendszerint a gazdasági társaságok vezető tisztségviselője), így a polgári jogi igény a magánszeméllyel szemben terjeszthető elő. A klasszikus polgári jogi jogérvényesítés során ezzel szemben tipikusan

gazdasági társaságok állnak az alperesi oldalon, amelyek a sokéves pereskedés alatt rendszerint felszámolás alá kerülnek. Egy jól átgondolt polgári jogi igény érvényesítésével tehát a magánszemélyek közvetlen helytállási kötelezettségének a lehetőségét lehet megteremteni.

3.3. Közvetítői eljárás

A közvetítői eljárás mint a helyreállító igazságszolgáltatás egyik formája a nemzetközi tendenciákat figyelembe véve került a hazai büntető anyagi és eljárási jogba annak érdekében, hogy a sértett és az elkövető közötti megállapodást a büntetőeljárásban is figyelembe lehessen venni.³¹ Ez az eljárás a bűncselekményt mint sajátos konfliktust kezeli, háttérben a bírói útról való elterelés gondolata áll.³²

A jogintézmény anyagi jogi feltételeit a Btk. 36. §-a határozza meg (tevékeny megbánás). Eszerint nem büntethető, aki a személy elleni, közlekedési vagy vagyon elleni vétség vagy háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő büntett elkövetését a vádemelésig beismerte, és közvetítői eljárás keretében a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette.

Az ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő büntett miatt a fenti feltételek teljesülése esetén a büntetés korlátlan enyhítésére van lehetőség.

A tevékeny megbánás következménye tehát a büntetőjogi felelősség alóli teljes vagy részbeni mentesülés.

A Be. 221/A. §-ában határozza meg a jogintézmény eljárási keretét, a közvetítői eljárás szabályait. Eszerint az eljárás a büntetőeljárás tartama alatt – egy alkalommal – a gyanúsított vagy a sértett indítványára, illetve önkéntes hozzájárulásával alkalmazható.

Az eljárási törvény a közvetítői eljárás célját meghatározva kimondja, hogy annak a bűncselekmény következményeinek jóvátételét és a gyanúsított jogkövető magatartását kell céloznia, és törekedni kell arra, hogy a gyanúsított és a sértett között – a gyanúsított tevékeny megbánását megalapozó – megállapodás jöjjön létre.

Nem kizárt a közvetítői eljárás akkor sem, ha a sértett nem természetes személy (3/2007 BK-vélemény).

3.3.1. A beismerés

A joggyakorlat egységes abban, hogy a tevékeny megbánáshoz a terheltnek a bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomása szükséges. Az ilyen tartalmú vallomás időbeli korlátja az, hogy a nyomozás során, legkésőbb vádemelésig kell megszületnie. Ez egyértelműen következik a törvény megfogalmazásából, hisz a büntetőeljárás terheltje a vádemelésig gyanúsított, azt követően vádlott.

³¹ Európai Unió Tanácsa 2001/220/IB. Kerethatározat a sértett büntetőeljárási jogállásáról.

³² Berkes: i. m. (30), p. 629.

Álláspontunk szerint ez a megoldás a terhelt és a sértett számára is kedvező, hisz ezáltal a felek már a büntetőeljárás korai szakában ösztönözve vannak arra, hogy megállapodást kössenek, mentesülve ezáltal a büntetőeljárással szükségszerűen együtt járó negatív hatások alól.

Amennyiben a vádlott a bűnösségre is kiterjedő vallomását már a vádemelés előtt megtette, de közvetítői eljárásra mégsem került sor, a bíróság is dönthet a közvetítői eljárásra utalásról. Így lehetőség van az elsőfokú eljárás felfüggesztésére és megszüntetésére is, azonban látni kell, hogy a jogalkotó a jogintézmény kialakításakor az eszközrendszer kiépítésével a vád-előkészítési szakban született megállapodást részesíti előnyben. Fontos kiemelni tehát, hogy a vádemelést követően a tárgyaláson tett beismerő vallomás nem lehet alapja a tevékeny megbánásnak, hisz a vallomástétel mögött ekkor inkább taktikai megfontolások, mintsem az őszinte megbánás áll.

3.3.2. A jóvátétel vállalása

A Btk. a tevékeny megbánás feltételeként határozza meg a bűncselekménnyel okozott sérelem jóvátételét. Korábban a jogszabály a sértettnek okozott kár megtérítésének követelményét is tartalmazta, azonban a módosítást a gyakorlati tapasztalatok alapján a sértetti érdekek szélesebb körű figyelembevétele indokolta.³³

A jóvátétel tulajdonképpen a bűncselekmény eredményeként bekövetkezett káros következmény és a sértettnek okozott érdeksérelem kompenzálását jelenti.

A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény (a továbbiakban: Bkt.) 13. §-a szerint a közvetítői eljárásban a megállapodás akkor jön létre, ha a sértett és a terhelt között a bűncselekménnyel okozott kár megtérítésében vagy a bűncselekmény káros következményeinek egyéb módon való jóvátételében azonos álláspont alakul ki.

A közvetítői eljárás eredményeként tehát az elkövető és a sértett között létrejött megállapodásnak tartalmaznia kell a sértettnek megfelelő és az elkövető által vállalt jóvátételt, mely alatt nemcsak a bűncselekménnyel okozott kár megtérítése értendő, hisz elképzelhető, hogy a sértett ennél kisebb összeget vagy nem pénzbeli szolgáltatást is elfogad.

Korábban visszas helyzetet teremtett, ha az elkövető az okozott kárt közvetítői eljárásán kívül megtérítette (pl. a tettenérés esetén vagy az önkéntes visszaszolgáltatásnál), mert ilyen esetben éppen emiatt nem került sor a közvetítői eljárás lefolytatására. A 67/2008. BK-vélemény szerint azonban a közvetítői eljárást nem zárja ki, ha a kár korábban, a közvetítői eljárásán kívül megtérült.

³³ Berkes: i. m. (30), p. 84/8/4.

3.3.3. Eljárási feltételek

Az eljárási szabályok értelmében a közvetítői eljárásra a gyanúsított, a védő vagy a sértett indítványára kerülhet sor, illetve az ügyész hivatalból elrendelheti, amennyiben a többi érintett fél ehhez önkéntesen hozzájárul.

Erre irányuló indítvány esetén az ügyész hat hónapra felfüggesztheti az eljárást, és közvetítői eljárásra utalhatja, amennyiben megállapítja az eljárási törvény által támasztott alábbi feltételek maradéktalan fennállását:

a) a Btk. 36. §-a alapján az eljárás megszüntetésének vagy a büntetés korlátlan enyhítésének lehet helye;

b) a gyanúsított a vádemelésig beismerő vallomást tett, vállalja és képes a bűncselekménnyel okozott sérelmet a sértett által elfogadott módon és mértékben jóvátenni;

c) a gyanúsított és a sértett is hozzájárult a közvetítői eljárás lefolytatásához; valamint

d) a bűncselekmény jellegére, az elkövetés módjára és a gyanúsított személyére tekintettel a bírósági eljárás lefolytatása mellőzhető, vagy megalapozottan feltehető, hogy a bíróság a tevékeny megbánást a büntetés kiszabása során értékelni fogja.

A fentiekből látható, hogy az első három – alapvetően ténykérdésen alapuló – feltételen kívül az eljárási törvény végső soron az ügyészség mérlegelésére bízta annak eldöntését, hogy az összes vizsgált feltétel megléte esetén indokoltnak látja-e az ügy közvetítői eljárásra utalását.

Ha az ügyészség vagy a bíróság közvetítői eljárásra utalja az ügyet, akkor a Btk.-ban foglaltak szerint kell eljárni. Ennek értelmében a közvetítői eljárást a büntetőügyekben eljáró bíróság, illetve ügyész székhelye szerint illetékes pártfogó felügyelői szolgálat közvetítői tevékenységet végző pártfogó felügyelője vagy a pártfogó felügyelői szolgálatként kijelölt szervvel – pályázat útján – közvetítői tevékenység végzésére szerződésben álló ügyvéd folytatja le.

A közvetítői eljárás sikertelensége esetére a Be. egyfajta biztosítékként leszögezi, hogy a gyanúsítottak és a sértettnek a közvetítői eljárás során tett, az eljárás alapjául szolgáló cselekményre vonatkozó nyilatkozata bizonyítási eszközként nem használható fel. A közvetítői eljárás eredményét nem lehet a gyanúsított terhére értékelni.

Ha a közvetítői eljárás eredményes, és a Btk. 36. § (1) bekezdése alkalmazásának van helye, az ügyész az eljárást megszünteti; ha a Btk. 36. § (2) bekezdése alkalmazásának lehet helye, vádat emel. Ez utóbbi esetben a bíróság az eljárás végén a büntetés kiszabása vagy az intézkedés alkalmazása során veszi figyelembe a tevékeny megbánást, és alkalmazhatja a korlátlan enyhítés lehetőségét is.

Speciális szabályként az eljárás megszüntetése és a vádemelés mellett lehetőség van a vádemelés elhalasztására is akkor, ha olyan megállapodás születik, amely természeténél fogva nem teljesíthető a felfüggesztésre nyitva álló, hat hónapos időtartam alatt.

A 3/2007. számú büntető kollégiumi vélemény³⁴ megállapította, hogy nem kizárt a közvetítői eljárás olyan esetben, ha az elkövetővel szemben több, közvetítői eljárásra alkalmas

³⁴ 3/2007. BK-vélemény az 1978. évi IV. törvény és az 1998. évi XIX. törvény közvetítői eljárásra vonatkozó egyes rendelkezései értelmezéséről, VI. pont.

bűncselekmény miatt van folyamatban eljárás. A hivatkozott vélemény nem tartotta célszerűnek a közvetítői eljárás lefolytatását akkor, ha a terhelt terhére rótt bűncselekmények között olyan is volt, amely nem képezheti az elterelő eljárás tárgyát. A Legfőbb Ügyészség határozott álláspontra helyezkedve azt fogalmazta meg, hogy ilyen esetben nincs helye a közvetítői eljárásnak.³⁵

A jogalkotó pontot tett a vitás kérdés végére annak jogszabályban rögzítésével, hogy amennyiben a közvetítői eljárás tárgyát képezhető bűncselekményekkel halmazatban a terhelt más bűncselekményt is elkövetett, a közvetítői eljárás akkor alkalmazható, ha az elkövetésben a jelzett bűncselekmény a meghatározó. Sőt, még ennél is tovább ment azzal, hogy a tevékeny megbánás keretében a halmazatban lévő cselekményre is büntetlenséget biztosít, illetve korlátlan enyhítést tesz lehetővé.³⁶

3.3.4. Észrevételek

A közvetítői eljárás új jogintézményét bevezetése óta számos módosítás érintette.³⁷ Ezekről általánosságban megállapítható, hogy a gyakorlatban felmerült problémákra választ adva szélesíteni igyekeztek az alkalmazás lehetőségét.

Ezt a törekvést elősegítendő érdemes lenne megfontolni a bűncselekményi kör szélesebb keretek között való meghatározását.

A jelenlegi szabályokat a jogalkotó azzal a jogpolitikai érveléssel indokolta, hogy ezen deliktumoknál a sértett kárának megtérítése az elsődleges, szemben a jogrend megsértése miatt bekövetkezett kárral.

Csak a szellemi tulajdont sértő bűncselekményeknél maradván megállapítható, hogy az áru hamis megjelölésénél – mivel gazdasági bűncselekmény – nem jöhet szóba a közvetítői eljárás, pedig a versenytárs sértettnek szintén ugyanolyan alapvető érdeke lenne a jóvátétel, az okozott kár megtérítése.

Figyelemmel arra, hogy a jogintézmény alapvető célja az, hogy a bűncselekmény elkövetésével előidézett konfliktushelyzetet egy független, harmadik személy igénybevételével kezelje, nem tartjuk indokoltnak az ügyészség közvetítői eljárásra utalás terén jelentkező széles körű mérlegelési jogát.

Az OKRI empirikus kutatása³⁸ megállapította, hogy az ügyészség mérlegelési hatáskörében elutasítja a közvetítői eljárásra utalásra irányuló indítványt, ha a terhelt már követett el hasonló jellegű bűncselekményt, vagy büntetőeljárás hatálya alatt áll, ezáltal pedig szűkül az alkalmazási kör.

³⁵ Berkes: i. m. (30), p. 634/2.

³⁶ L. Btk. 36. § (1) bekezdés 2. mondat, (2) bekezdés 2. mondat, valamint Be. 221/A. § (1) bekezdés 1. mondat.

³⁷ Legutóbb az egyes eljárási és igazságszolgáltatást érintő egyéb törvények módosításáról szóló 2011. évi LXXXIX. törvény módosította.

³⁸ I. m. (23), p. 170.

Álláspontunk szerint amennyiben a terhelt vállalja a jóvátétel teljesítését, a sértett ezt elfogadja, és mindketten hajlandóak részt venni a közvetítői eljárásban, és nem áll fenn az anyagi jogszabály által meghatározott kizáró okok egyike sem, akkor már elegendő feltétel teljesült ahhoz, hogy esélyt kapjon a felek megegyezése, hisz korántsem biztos, hogy sikeresen, megállapodással zárul majd a közvetítői eljárás.

3.4. A lefoglalt áruk sorsa

Amennyiben a büntető eljárás során – elsősorban a szakvélemény(ek) alapján – igazolást nyer, hogy a lefoglalt termék szerzői jogot, iparjogvédelmi jogot vagy a versenytárs jogát sérti, a terméket el kell kobozni.

Mint láthattuk, a termékek „hamis” volta a tényállások egyik eleme csupán, tehát előfordulhat, hogy bár a termékek jogsértőek, bűncselekmény mégsem valósult meg.

Így attól függően, hogy a bűncselekmény elkövetése megállapítható-e vagy sem, a Btk. eltérő szakaszai alapján rendeli el a bíróság az elkobzást.

Amennyiben a bűncselekmény megállapítást nyer, a Be. 77. § (1) bekezdésének *d*) pontja alapján kerül sor az elkobzásra (el kell kobozni azt a dolgot, amelyre a bűncselekményt elkövették).

Amennyiben a bűncselekmény elkövetése nem állapítható meg, úgy a Be. 77. § (1) bekezdésének *b*) pontja alapján kell elkobozni a terméket, mivel annak birtoklása jogszabályba ütközik.

Az elkobzásról a bíróság rendelkezik ügydöntő határozatában, hiszen a megrovás kivételével valamennyi intézkedés alkalmazására kizárólag a bíróság jogosult.

Előfordulhat azonban, hogy az ügy nem kerül bírói szakba, mivel már a nyomozás során megállapítást nyer, hogy a cselekmény nem merítette ki egy deliktum tényállási elemeit sem maradéktalanul. Ekkor a Be. 569. §-a alapján az ügyész indítványára egy különleges eljárás keretén belül rendelkezik a bíróság az elkobzásról.

Az elkobzott dolog tulajdonjoga – törvény eltérő rendelkezése hiányában – az államra száll.

Az elkobzás végrehajtásának részletszabályait a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr. (továbbiakban: Bvtvr.) határozza meg. Az elkobzott dolgot rendszerint értékesíteni kell. Azonban a Bvtvr. kifejezetten rögzíti, hogy az elkobzott dolgot meg kell semmisíteni, ha az értékesítés valamely szellemi tulajdon-jogot sértene.

A hamis termékeket tehát meg kell semmisíteni. Felmerült azonban annak az igénye, hogy megsemmisítés helyett karitatív alapon az arra rászorulóknak el lehessen juttatni a jogsértő, de egyébként hasznos termékeket (ruhákat, cipőket, élelmiszereket).

Az egyes elkobzott dolgok közérdekű felhasználásáról szóló 2000. évi XIII. törvény megteremti annak a lehetőségét, hogy a büntető- és a szabálysértési eljárás során elkobzott dol-

gok közérdekű, jótékony célra felhasználhatók legyenek. Csak a törvényben meghatározott célt szolgáló termékeket lehet karitatív alapon a rászorulóknak eljuttatni (ilyen pl. az ételmezés, a ruházkodás, a lakásfelszerelés, a játék).

Az áru hamis megjelölését kivéve a tárgyalt bűncselekmények mindegyikét kizárja a törvény az alkalmazási köréből.³⁹

A törvény indokolása szerint ezekben az esetekben fogalmilag nem lehet olyan garanciális szabályokat biztosítani, amelyek a közérdekű felhasználással együtt járó „forgalmazás” tekintetében a sértett érdekeit megfelelően kezelni tudnák.

Az áru hamis megjelölése esetén garanciális szabályokat épít be a jogalkotó. Csak akkor lehet a termékeket karitatív célra felhasználni, ha

- a jogosult ebbe beleegyezik, vagy
- az illetékes bíróság a Karitatív Tanács által kezdeményezett nemperes eljárásban megállapítja, hogy a termékek jogsértő mivoltuktól miként foszthatók meg.

Örömmel tapasztaltuk, hogy a jogintézmény a gyakorlatban is működik. A Hamisítás Elleni Nemzeti Testület honlapján a következő hírt találtuk:

„2010. július 1-jén a Vám- és Pénzügyőrség Vámáruraktárában mintegy 400 m³, több mint 85 millió forint értékű, lefoglalt és jogerősen elkobzott ruházati termék, illetve lakásfelszerelési cikk került átadásra a Nemzeti Erőforrás Minisztérium Karitatív Tanácsának tagszervezetei részére a közelmúlt árvizeinek következtében károkat szenvedett személyek megsegítésének céljára. Az átadott árucikkek között voltak cipők, papucsok és felsőruházati termékek, illetve késkészletek, háztartási gépek (pl. turmixgép, kenyérpíró), valamint faliórák.”⁴⁰

Nem teljesen világos azonban, hogy az áru hamis megjelölése esetén miért látja a jogalkotó biztosítottnak a jogosult érdekeinek védelmét (ti. hogy az adott hamis termék nem kerül vissza a forgalomba), és miért zárja ki a többi vizsgált bűncselekménynél. A termékek jogsértő mivoltuktól való megfoszthatósága nem attól függ, hogy azokat Magyarországon gyártották (iparjogvédelmi jogok megsértése), vagy Magyarországon csak forgalmazták (áru hamis megjelölése). Véleményünk szerint a törvény alkalmazhatóságát érdemes lenne kiszélesíteni.

³⁹ Nincs helye olyan elkobzott dolog közérdekű felhasználásának, b) amelyet rossz minőségű termék forgalomba hozatala (Btk. 292. §), illetve e bűncselekmény szabálysértési alakzata miatt koboztak el, feltéve, hogy a termék rendeltetésszerűen nem használható, továbbá amelyet bitorlás (Btk. 329. §), szerzői vagy szomszédos jogok megsértése (Btk. 329/A. §), szerzői vagy szomszédos jog védelmét biztosító műszaki intézkedés kijátszása (Btk. 329/B. §), jogkezelési adat meghamisítása (Btk. 329/C. §) miatt, valamint amelyet iparjogvédelmi jogok megsértése (Btk. 329/D. §), illetve e bűncselekmény szabálysértési alakzata miatt koboztak el.

⁴⁰ Forrás: <http://www.hamisitasellen.hu>.